

УДК 335.58

DOI: 10.31733/2078-3566-2024-2-133-140



Віталій ГРИБАН[©]

доктор біологічних наук, професор,
заслужений працівник народної освіти України
(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, України)

ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ В УКРАЇНІ: СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ

Значної шкоди у забезпеченні сталого розвитку України завдають надзвичайні ситуації різного характеру у вигляді стихійних лих, техногенних катастроф, терористичних та диверсійних актів, регіональних конфліктів із застосуванням військової сили й інші небезпечні та шкідливі чинники. Їх ігнорування в сучасних умовах ставить під загрозу не лише економічне зростання та соціальний добробут, а й забезпечення національної безпеки країни. Тому Україна розробляє і впроваджує закони, нормативно-правові акти, приділяє велику увагу навчанню людей сутності цих небезпечних чинників природного, техногенного, соціально-політичного, воєнного характеру та захисту від них. Створена і діє потужна система цивільного захисту, її формування відбувалося в особливих економічних, соціально-політичних та міжнародних обставинах, що здійснювали на неї як позитивний, так і негативний вплив. Етапам формування цієї системи, її законодавчому забезпеченню у процесі розвитку молодого держави України та функціонуванню в теперішній час і присвячена ця наукова робота.

Система цивільного захисту України активно вдосконалюється з урахуванням сучасних технологій та міжнародних стандартів, що сприяє підвищенню її ефективності. Наукові дослідження в галузі цивільного захисту в Україні спрямовані на аналіз потенційних загроз і розробку стратегій їх запобігання та мінімізації наслідків. Україна активно співпрацює з міжнародними партнерами для обміну досвідом у сфері цивільного захисту та координації дій у разі надзвичайних ситуацій. Ця співпраця сприяє вдосконаленню механізмів реагування на кризові ситуації та підвищенню рівня підготовленості країни до потенційних загроз.

Законодавче забезпечення цивільного захисту постійно адаптується до умов і викликів сучасності, забезпечуючи ефективну координацію дій різних державних та недержавних структур. Цивільний захист в Україні є невід'ємною складовою національної безпеки, спрямованою на захист життя, здоров'я населення та збереження важливих інфраструктурних об'єктів в умовах потенційних небезпек.

Ключові слова: цивільна оборона, цивільний захист, Єдина державна система, навколшине середовище, кодекс, правова основа.

Постановка проблеми. Наразі техногенні небезпеки є найбільш характерними і значними за питомою вагою серед загального кола інших небезпек. Вони зосереджені на потенційних небезпечних виробництвах. До таких виробництв належать хімічно небезпечні об'єкти, радіаційно небезпечні об'єкти, вибухо- та пожежонебезпечні об'єкти, а також гідродинамічно небезпечні об'єкти, що часто-густо породжують надзвичайні техногенні ситуації. В Україні щорічно відбувається майже 500 надзвичайних ситуацій техногенного характеру, в яких гине, як правило, 400 і страждає від різноманітних ушкоджень 500 осіб, при цьому забруднюється довкілля та завдаються значні матеріальні збитки економіці країни [1].

Україні властиві небезпечні природні явища, котрі є генератором природних надзвичайних ситуацій, – події природного походження або результат діяльності природних процесів, що за своєю інтенсивністю, масштабом поширення і тривалістю можуть вражати людей, об'єкти економіки та довкілля (зливи, град, сильна спека, сильні снігопади і заметілі, сильні морози, ожеледь, тумани, провалювання земної поверхні, зсуви, обвали) [2].

Нинішня вкрай гостра суспільно-політична та воєнна ситуація на Сході України, поряд із традиційно незадовільним рівнем техногенної та природної безпеки, робить як

© В. Грибан, 2024

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-6170-4106>

vitalii.hryban@dduvs.edu.ua

ніколи актуальними питання цивільного захисту.

На тлі нагальної потреби розв'язання численних практичних проблем у сфері цивільного захисту протягом останніх років вітчизняна державна система протидії небезпекам та надзвичайним ситуаціям поступово, з урахуванням міжнародного досвіду, вдосконалювалась, а її інституціональні засади функціонування, як правило, ставали більш ефективними [3].

Водночас слід визнати, що у зв'язку із прийняттям низки ключових законодавчих актів щодо розбудови ЄДС ЦЗ України відбулися серйозні зміни в структурно-функціональному й правовому забезпеченні діяльності системи цивільного захисту, більш ефективно здійснюється управління у цій сфері, хоч, як вважають фахівці [4-6], є ще достатньо проблем, котрі потребують висвітлення та вирішення.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Організація цивільного захисту в Україні на всіх етапах його становлення та розвитку безпосередньо пов'язана з національною безпекою і обороною держави. Органи та підрозділи цивільного захисту віднесені до суб'єктів забезпечення національної безпеки України [7].

Закон України «Про Цивільну оборону України» від 3 лютого 1993 р. був головним документом, на якому ґрунтувалися всі подальші документи з питань цивільної оборони аж до прийняття Кодексу цивільного захисту України [9]. Слід зазначити, що сучасний світ залишається досить уразливим до надзвичайних ситуацій, що виникають або природним шляхом, або створюються штучно. Їхня кількість лише в нашій країні є надто великою. Найбільш небезпечними галузями у цьому сенсі є металургічна та хімічна промисловість, сільське господарство [8].

Через функціонування на території нашої держави значної кількості об'єктів підвищеної небезпеки, що є латентними щодо негативного прояву, за певних обставин, наприклад, за збігом у часі і просторі небезпечного чинника на будь-якому з цих об'єктів та умов, за яких він може виявити свою дію, як це мало місце на ЧАЕС у 1986 р., може статися велике лихо зі значними соціально-економічними негативними наслідками, людськими втратами тощо.

Попередження, приборкування та ліквідація наслідків цих дуже небезпечних лих нині покладено в Україні на цивільний захист [9].

Цивільний захист – це функція держави, спрямована на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій (далі – НС) шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їхніх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний та в особливий періоди.

Україна як держава та гарант права громадян на захист свого життя і здоров'я від наслідків аварій, катастроф, пожеж, стихійного лиха створила єдину державну систему цивільного захисту, що має на меті захист населення від небезпечних наслідків аварій і катастроф стихійних лих техногенного, природного, соціально-політичного та воєнного походження.

Проводиться багато досліджень у сфері цивільного захисту заради забезпечення безпеки сучасного та майбутніх поколінь нації, зокрема концептуально започатковані важливі теоретичні підходи до вирішення актуальних і складних проблем в окресленій сфері [10-14]. Проте, як зазначає О. Лещенко, вітчизняне законодавство врегульовує питання організації діяльності системи цивільного захисту в умовах особливого періоду, але не передбачає специфіки реалізації завдань цивільного захисту в умовах виникнення та розвитку воєнно-політичного конфлікту, що його можемо спостерігати у формі «гібридної війни» [15].

На думку О. Барило, Єдина державна система цивільного захисту України не повною мірою виконує свої функції щодо забезпечення захисту територій і населення. Однією з причин такого стану справ вбачається недоліки у законодавстві, насамперед у визначенні цивільного захисту як функції держави. Як наслідок, спостерігається невизначеність функцій держави в умовах збройного конфлікту щодо забезпечення захисту населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій, насамперед військового характеру. Вищезазначене дозволяє дійти висновку стосовно недосконалості управління системою цивільного захисту, недостатньої діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення реалізації політики у сфері цивільного захисту; ефективність протидії надзвичайним ситуаціям залишається низькою, на що вже неодноразово звертали увагу як експерти, так і провідні вчені [16].

Саме тому розробка науково обґрунтованих шляхів модернізації системи цивільного захисту є актуальною науковою проблемою.

Мета статті – висвітлити шлях, котрий пройшла Україна при створенні цивільного захисту від здобуття своєї незалежності до теперішнього часу, окреслити, на яких законах та законодавчо-нормативних актах відбувався захист життя, здоров'я нації, матеріальних цінностей, довкілля за цей період при виникненні надзвичайних ситуацій та охарактеризувати функціонування системи цивільного захисту станом на сьогодні.

Виклад основного матеріалу. Заради усунення проблем у сфері запобігання надзвичайним ситуаціям в Україні була створена і діє нині потужна система захисту. Можна виділити певні етапи становлення цієї системи у Радянському Союзі, а в подальшому в Україні [2], що відбувалося на тлі складних міжнародних обставин, світової економічної кризи, мілітаризації народного господарства, військової істерії, особливо в Германії, появи значної кількості видів зброї великої потужності, військових літаків, здатних здійснити повітряні удари по об'єктах економіки чи інших стратегічних об'єктах. У зв'язку з такими обставинами керівництво Радянського Союзу дійшло висновку про необхідність термінового створення спеціальних сил для фізичного захисту людей, здійснення підготовки об'єктів господарювання до стійкого сталого функціонування під час війни. Зокрема, у 1927 р. в Ленінграді Нарком із військових і морських сил організує курси з підготовки працівників повітряно-хімічної оборони. У 1928 р. аналогічні навчальні заклади почали діяти у Москві, Баку, Києві і мінську.

Постанова Ради праці і оборони «Про організацію повітряно-хімічної оборони території Союзу РСР» від 14 травня 1927 р. визначила заходи з посилення захисту від можливих ударів з повітря стратегічно важливих районів країни, а 4 жовтня 1932 р. керівництвом СРСР було затверджено «Положення про протиповітряну оборону території СРСР», згідно з яким була утворена місцева протиповітряна оборона країни (МППО), а також були створені стаціонарні та мобільні системи протиповітряної оборони. На систему сил такого призначення покладалися такі завдання, як створення, утримання мобілізаційних резервів, недоторканих запасів, побудова і облаштування бомбосховищ, оповіщення населення, підготовка об'єктів господарської діяльності до постійного функціонування під час війни та в надзвичайних ситуаціях мирного часу, боротьба з диверсійними групами супротивника, гасіння пожеж, знешкодження вибухонебезпечних предметів, надання допомоги, в тому числі медичної, потерпілим та ін.

Друга світова війна втягнула у стан бойових дій 1 млрд 700 млн людей – це становило 75 % населення Землі на той час. Підсумовуючи результати війни, світове товариство було змушено замислитися над своїм майбутнім та взагалі над тим, наскільки є можливим протистояти агресивній військовій ідеології. Розумна мирна політика брала верх, і в 1945 р. була заснована Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН). Через 3 роки після її заснування, у 1948 р. ООН прийняла Загальну декларацію прав людини, що зобов'язала держав-учасниць, котрі підписали Декларацію, гарантувати «кожній людині право на життя, на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі сприятливі умови праці» [17].

У Женевських конвенціях від 12 серпня 1949 р., заснованих на принципах поваги до людської особистості та людської гідності, ООН зобов'язала держави, що ведуть війну, суворо дотримуватися норм гуманізму і порядку реалізації цих норм [18].

Зазначені норми викладені переважно у Декларації прав людини ООН (1948) та в чотирьох Женевських конвенціях від 12 серпня 1949 р., що мають силу до цього часу:

1. «Про поліпшення долі поранених та хворих у діючих арміях»;
2. «Про поліпшення долі поранених, хворих та осіб зі складу збройних сил на морі, які потерпіли корабельну аварію»;
3. «Про поводження з військовополоненими»;
4. «Про захист цивільного населення під час війни».

За ініціативи Міжнародного Комітету Червоного Хреста 8 червня 1977 р. в Женеві на конференції були прийняті два Додаткові протоколи до Женевських конвенцій 1949 р., що сприяло розширенню діапазону захисту осіб, постраждалих від збройних конфліктів. Згідно з Додатковими протоколами цивільний захист поширюється на кожну особу, якщо особа постраждала через збройний конфлікт. Усі чотири Женевські конвенції та Додаткові протоколи спрямовані на захист жертв війни. Але кожен із цих документів має свої повноваження та сфери застосування.

Зокрема, у них зазначається, що сторони, які беруть участь у військовому

конфлікті, утримуються від нападу на цивільне населення, на цивільні об'єкти, ведуть воєнні операції згідно зі всіма загально визнаними правилами та законами гуманності.

У 1961 р. на території Радянського Союзу систему заходів щодо цивільного захисту було реорганізовано в систему цивільної оборони на загальнодержавному рівні, що зобов'язана функціонувати як у мирний, так і у воєнний час для захисту населення і народного господарства від зброї масового ураження та інших засобів нападу супротивника і для проведення невідкладних рятувальних та відновлювальних робіт в осередках аварії або ураження.

Аварія на Чорнобильській АЕС [19] призвела до забруднення більш ніж 145 тис. км усієї території України, значної частини республіки Білорусь та російської федерації.

Внаслідок Чорнобильської катастрофи постраждало майже 5 млн людей, забруднено радіоактивними нуклідами приблизно 5 тис. населених пунктів. Чорнобильська катастрофа та інші тяжкі надзвичайні ситуації достатньо об'єктивно довели необхідність тотальних змін у призначенні цивільної оборони, формах її функціонування, забезпеченні фінансування тощо.

З набуттям Україною незалежності було розпочато розробку кардинально нової концепції цивільної оборони і її обов'язкове законодавче оформлення як державної системи органів управління та сил для здійснення заходів стосовно надійного захисту населення від впливу надзвичайних ситуацій будь-якого характеру (техногенного, екологічного, природного та воєнного).

Для реалізації прав громадян на захист життя і здоров'я від наслідків НС у мирний та воєнний час наша держава як гарант цього права створила державну систему захисту населення – цивільну оборону України, що була введена в дію Законом України «Про цивільну оборону України» від 03.02.1993. Цей закон установлював правові, економічні й організаційні основи діяльності системи цивільної оборони, захисту населення і територій від НС техногенного, природного, екологічного і військового характеру [20].

Він також визначав правові засади захисту інтересів фізичних осіб, органів виконавчої влади і місцевого самоврядування на випадок застосування засобів ураження.

До структури цивільної оборони увійшов Центральний орган виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, діюче положення про якого було затверджено Указом Президента України від 5 березня 2004 р.

На підставі Женевських конвенцій 1949 р. щодо захисту жертв війни, військовополонених і населення на територіях бойових дій, Закону України «Про Цивільну оборону України» та Положення про Цивільну оборону України була створена система цивільної оборони України, що стала важливою складовою системи національної безпеки.

Протягом 1992–1996 рр. державна система реагування на надзвичайні ситуації розвивалася в межах Цивільної оборони. Система цивільної оборони концептуально створювалася як складова загальної оборони України й державної системи запобігання надзвичайним ситуаціям та дій у разі їх виникнення. Її основу становили війська Цивільної оборони, що на початку 1992 р. були виведені зі складу Збройних Сил України і передані в підпорядкування Штабу цивільної оборони України.

Проте система цивільної оборони як державна система управління у сфері захисту населення і території була спрямована передусім на ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій воєнного характеру, зокрема пов'язаних із застосуванням зброї масового ураження, і не враховувала на достатньому рівні умови свого функціонування в мирний час.

Тому необхідність створення системи цивільного захисту, що вирішувала б комплекс завдань із протидії надзвичайним ситуаціям як у мирний час, так і в особливий період, базувалась на тому, що питання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій ставали все більш значущими у світі. Нові виклики та загрози як техногенного, так і природного характеру пояснювалися високим рівнем фізичної та моральної зношеності основних виробничих фондів; обмеженим фінансуванням заходів безпеки; недосконалістю застосовуваних технологічних процесів у переважній більшості галузей промисловості; значними обсягами накопичених відходів виробництва та життєдіяльності, шкідливим впливом на навколишнє середовище [5].

24 червня 2004 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про правові засади цивільного захисту», що став базовою доктриною для формування правових, економічних і організаційних засад реалізації державної політики у сфері цивільного захисту. Саме в цьому законі вперше з'явилася визначення терміна «цивільний захист», що широко вживався в суспільстві, але чіткого закріплення в законодавстві України не мав.

Термін «цивільний захист» був обґрунтований Універсальною декларацією з цивільного захисту та Резолюцією ООН № 2034. Вказаними актами міжнародного права урядом усіх країн пропонувалося замінити термін «цивільна оборона» на термін «цивільний захист» і створити відповідні системи, що були б здатні вирішувати завдання цивільного захисту. Резолюція ООН № 2034 закликала «уряди створити служби цивільного захисту» для здійснення надзвичайних операцій і надання допомоги населенню. В більшості країн світу такі служби створені.

Цивільний захист забезпечувався з урахуванням особливостей, визначених чинним тоді Законом України «Про основи національної безпеки України», суб'єктами, уповноваженими захищати населення, території, навколишнє природне середовище і майно, згідно з вимогами Кодексу цивільного захисту України, в мирний час, а також в особливий період – у межах реалізації заходів держави щодо оборони України.

Подальше реформування цивільної оборони відбулося у 2012 р., коли був прийнятий Кодекс цивільного захисту України, згідно з яким втратили свою чинність закони України: «Про Цивільну оборону України», «Про пожежну безпеку», «Про загальну структуру і чисельність військ Цивільної оборони», «Про війська Цивільної оборони України», «Про аварійно-рятувальні служби», «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру», «Про правові засади цивільного захисту». З 01 липня 2013 р. вступив в дію Кодекс цивільного захисту України, що запровадив такий вид державної діяльності, як цивільний захист, замість цивільної оборони.

У кодексі законодавчо закріплені основні положення з побудови та організації діяльності державної системи цивільного захисту, її органів управління. Кодекс цивільного захисту України регулює відносини, пов'язані із захистом населення, територій, навколишнього природного середовища, а також майна від надзвичайних ситуацій. У ньому прописаний механізм реагування та функціонування Єдиної державної системи цивільного захисту у надзвичайних ситуаціях та визначені повноваження органів державної влади, органів місцевого самоврядування, права та обов'язки громадян України, іноземців та осіб без громадянства, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності. У ньому чітко прописані: мета, з якою створюється і здійснюється Цивільний захист в Україні; принципи, на яких він ґрунтується, та основні завдання.

Відповідно до вимог Указу Президента України «Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» від 24.12.2012 відбулася реорганізація Міністерства надзвичайних ситуацій України та Державної інспекції техногенної безпеки України у новостворену Державну службу України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС України).

Положенням про ДСНС, затвердженим Указом Президента України № 20/2013 від 16.01.2013, було визначено, що ДСНС належить до системи органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної політики у сферах цивільного захисту, захисту населення і територій від НС та запобігання їх виникненню, ліквідації НС, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, профілактики травматизму невиробничого спрямування, а також гідрометеорологічної діяльності [21].

Зазначений указ визначив також повноваження центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, обґрунтував основні принципи побудови цивільного захисту й завдання ДСНС у цій сфері.

Для вдосконалення нормативної бази з громадської безпеки та цивільного захисту, реалізації Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України № 392 від 14 вересня 2020 р., виконання зобов'язань, узятих Україною згідно з Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми

державами-членами, з іншої сторони, та за результатами огляду громадської безпеки та цивільного захисту в 2021 р. була розроблена і впроваджена в дію Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту [22], що визначила напрями державної політики щодо захисту прав і свобод людини та громадянина, інтересів суспільства та держави від загроз у сферах громадської безпеки та цивільного захисту, а також цілі, пріоритети та очікувані результати їх досягнення.

Висновки. Розбудова загальнодержавної системи цивільного захисту суверенної України супроводжується багатьма взаємопов'язаними проблемами політичного, економічного, правового, науково-технічного та іншого характеру. За період незалежності Україна пережила часи, коли паралельно діяло кілька законодавчо створених державних систем, призначених для вирішення завдань щодо запобігання та реагування на НС (цивільна оборона України (1993–2013 рр.), єдина державна система органів виконавчої влади з питань запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру (ЄДСНС) (1998–2013 рр.), ЄДС ЦЗ (2004–2013 рр.); одночасно діяло три закони, предметом регулювання яких були питання захисту населення, територій, матеріальних і культурних цінностей від НС: «Про Цивільну оборону України», «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру», «Про правові засади цивільного захисту».

На глибоке переконання фахівців, чи не найголовнішим стабілізуючим і цементуючим чинником, що унеможливив швидке руйнування системи цивільної оборони та її аналогів у пострадянській Україні, стало функціонування з 1991 до 2012 р. на центральному рівні єдиного постійно діючого суб'єкта державного управління, відповідального за формування та реалізацію державної політики у сферах цивільного захисту, запобігання, реагування та ліквідації наслідків НС техногенного, природного та воєнного характеру, – Цивільної оборони України

На сьогодні в Україні діє єдиний державний уповноважений орган управління цивільним захистом – Державна служба з надзвичайних ситуацій.

Держава як гарант цивільного захисту, котрий має своєю метою захист населення від небезпечних наслідків аварій і катастроф техногенного, екологічного, природного та воєнного характеру, гарантує громадянам України через Державну службу з надзвичайних ситуацій захист життя, здоров'я та їхнього майна, а юридичним особам – право на безпечне функціонування у надзвичайних ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Бахарєва Г. Ю., Твердохлебова Н. Є., Любченко І. М., Гуренко І. В. та ін. Цивільний захист : навч. посібник. Харків : НТУ «ХПІ», 2015. 116 с.
2. Васійчук В. О., Гончарук В. Є., Качан С. І., Мохняк С. М. Основи цивільного захисту : навч. посібник. Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2010. 417 с.
3. Теорія та практика цивільної безпеки в Україні : кол. монографія / за наук. ред. В. І. Федорчук-Мороз. Луцьк : РВВ Луцького НТУ, 2020. 188 с.
4. Барило О. Г., Потеряйко С. П., Тищенко В. О. Інформаційне забезпечення органів державного управління у надзвичайних ситуаціях. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. 2013. № 4. С. 77–84.
5. Ситник Г. П. Про нову конфігурацію постійно діючих органів управління цивільного захисту на державному рівні. *Вісник НАДУ*. 2014. № 2. С. 5.
6. Любінський А. Сучасний стан та перспективи модернізації системи цивільного захисту України. *Збірник наукових праць ЛРІДУ НАДУ «Ефективність державного управління»*. 2015. Вип. 43. С. 104–109.
7. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
8. Касьянов М. А., Ревенко Ю. П., Медяник В. О., Арнаут І. М. та ін. Безпека життєдіяльності : навч. посібник. Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2006. 284 с.
9. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>.
10. Гудович О. Д., Тищенко В. О. Механізми планування діяльності єдиної державної системи цивільного захисту України. *Науковий Вісник академії муніципального управління. Серія «Управління»*. 2013. Вип. 4. С. 97–105.
11. Малеван О. Ю., Теревєрзін Ю. П. Аналіз структури системи підготовки кадрів у сфері цивільного захисту. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 2. С. 101–118.
12. Клименко Н. Г. Зарубіжний досвід функціонування систем державного управління в умовах надзвичайних ситуацій та основні тенденції їх подальшого розвитку. *Збірник наукових*

праць НАДУ. 2007. Вип. 1. С. 26–40.

13. Засулько С. С. Оперативне управління ДСНС в особливих умовах. *Проблеми цивільного захисту: управління, попередження, аварійно-рятувальні та спеціальні роботи* : зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 2-3 жовт. 2014 р.). Харків : Національний університет цивільного захисту України, 2014. С. 18–20.

14. Костенко В. Модернізація державної системи цивільного захисту в контексті європейської інтеграції України. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 4 (19). С. 111.

15. Лещенко О. Я. Питання забезпечення цивільного захисту в зонах воєнно-політичного конфлікту: досвід України в умовах «гібридної війни». *Вісник Дніпропетровського національного університету*. 2015. № 5. С. 228–236.

16. Інформація про стан та проблеми функціонування єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру. URL : http://www.mns.gov.ua/content/program_KMU_inform.html.

17. Загальна декларація прав людини : Декларація ООН від 10.12.1948. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015?find#Text.

18. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.

19. Миколіук В. М., Базиленко А. Г., Десятников П. М. Чорнобильська катастрофа в документах, фактах та долях людей : 1986-2006. Київ : Азимут-Україна, 2006. 624 с.

20. Про Цивільну оборону України : Закон України від 03 лютого 1993 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2974-12#Text>.

21. Деякі питання Державної служби України з надзвичайних ситуацій : Указ Президента України № 20/2013 від 16.01.2013. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/2013#Text>.

22. Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України затверджено від 29.06.2021. *Міністерство внутрішніх справ України*. URL : <https://mvs.gov.ua/uk/ministry/normativna-baza-mvs/proekti-normativnix-aktiv/strategiya-gromadskoyi-bezpeki-ta-civilnogo-zaxistu-ukrayini-zatverdzeno-vid-29062021>.

Надійшла до редакції 30.05.2024

Прийнято до опублікування 06.06.2024

References

1. Bakharieva, N. Yu., Tverdokhliebova, N. Ye., Liubchenko, I. M., Hurenko, I. V. та in. (2015) *Tsyvilnyi zakhyst* [Civil Protection] : navch. posibnyk. Kharkiv : NTU «KhPI». 116 p. [in Ukr.].

2. Vasiichuk, V. O., Honcharuk, V. Ye., Kachan, S. I., Mokhniak, S. M. (2010) *Osnovy tsyvilnoho zakhystu* [Fundamentals of civil protection] : navch. posibnyk. Lviv : Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». 417 p. [in Ukr.].

3. *Teoriia ta praktyka tsyvilnoi bezpeky v Ukraini* [Theory and practice of civil security in Ukraine] : kol. monohrafiia / za nauk. red. V. I. Fedorchuk-Moroz. Lutsk : RVV Lutskoho NTU, 2020. 188 p. [in Ukr.].

4. Barylo, O. H., Poteriaiko, S. P., Tyshchenko, V. O. (2013) *Informatsiine zabezpechennia orhaniv derzhavnoho upravlinnia u nadzvychainykh sytuatsiakh* [Information provision of state administration bodies in emergency situations]. *Naukovyi visnyk Akademii munitsypalnoho upravlinnia*. № 4, pp. 77–84. [in Ukr.].

5. Sytnyk, H. P. (2014) *Pro novu konfihuratsiiu postiino diiuchykh orhaniv upravlinnia tsyvilnoho zakhystu na derzhavnomu rivni* [About the new configuration of permanent civil protection management bodies at the state level]. *Visnyk NADU*. № 2, p. 5. [in Ukr.].

6. Liubinskyi, A. (2015) *Suchasnyi stan ta perspektyvy modernizatsii systemy tsyvilnoho zakhystu Ukrainy* [The current state and prospects for the modernization of the civil defense system of Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats LRIDU NADU «Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia*. Issue 43, pp. 104–109. [in Ukr.].

7. *Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy* [About the national security of Ukraine] : *Zakon Ukrainy vid 21.06.2018*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>. [in Ukr.].

8. Kasianov, M. A., Revenko, Yu. P., Medianyuk, V. O., Arnaut, I. M. та in. (2006) *Bezpeka zhyttiediialnosti* [Safety of life activities] : navch. posibnyk. Luhansk : Vyd-vo SNU im. V. Dalia. 284 p. [in Ukr.].

9. *Kodeks tsyvilnoho zakhystu Ukrainy* [Code of Civil Protection of Ukraine] : *Zakon Ukrainy vid 02.10.2012*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>. [in Ukr.].

10. Hudovych, O. D., Tyshchenko, V. O. (2013) *Mekhanizmy planuvannia diialnosti yednoi derzhavnoi systemy tsyvilnoho zakhystu Ukrainy* [Mechanisms for planning the activities of the unified state system of civil protection of Ukraine]. *Naukovyi Visnyk akademii munitsypalnoho upravlinnia. Seriia «Upravlinnia*. Issue 4, pp. 97–105. [in Ukr.].

11. Malevan, O. Yu., Tereverzin, Yu. P. (2013) *Analiz struktury systemy pidhotovky kadriv u sferi tsyvilnoho zakhystu* [Analysis of the structure of the personnel training system in the field of civil

- protection]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*. № 2, pp. 101–118. [in Ukr.].
12. Klymenko, N. H. (2007) Zarubizhnyi dosvid funktsionuvannia system derzhavnoho upravlinnia v umovakh nadzvychainykh sytuatsii ta osnovni tendentsii yikh podalshoho rozvytku [Foreign experience of the functioning of public administration systems in emergency situations and the main trends of their further development]. *Zbirnyk naukovykh prats NADU*. Issue 1, pp. 26–40. [in Ukr.].
13. Zasunko, S. S. (2014) Operatyvne upravlinnia DSNS v osoblyvykh umovakh [Operational management of the State Emergency Service in special conditions]. *Problemy tsyvilnoho zakhystu: upravlinnia, poperedzhennia, avariino-riatuvalni ta spetsialni roboty : zb. tez Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (m. Kharkiv, 2-3 zhovt. 2014 r.). Kharkiv : Natsionalnyi universytet tsyvilnoho zakhystu Ukrainy, pp. 18–20. [in Ukr.].
14. Kostenko, V. (2013) Modernizatsiia derzhavnoi systemy tsyvilnoho zakhystu v konteksti yevropeiskoi intehratsii Ukrainy [Modernization of the state system of civil protection in the context of the European integration of Ukraine]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*. Vyp. 4 (19), p. 111. [in Ukr.].
15. Leshchenko, O. Ya. (2015) Pytannia zabezpechennia tsyvilnoho zakhystu v zonakh voienno-politychnoho konfliktu: dosvid Ukrainy v umovakh «hibrydnoi viiny» [The issue of providing civil protection in areas of military-political conflict: the experience of Ukraine in the conditions of «hybrid war»]. *Visnyk Dnipropetrovskoho natsionalnoho universytetu*. № 5, pp. 228–236. [in Ukr.].
16. Informatsiia pro stan ta problemy funktsionuvannia yedynoi derzhavnoi systemy zapobihannia i reahuvannia na nadzvychaini sytuatsii tekhnohennoho ta pryrodnoho kharakteru [Information on the state and problems of the functioning of the unified state system of prevention and response to man-made and natural emergency situations]. URL : http://www.mns.gov.ua/content/program_KMU_inform.html. [in Ukr.].
17. Zahalna deklaratsiia prav liudyny [Universal Declaration of Human Rights] : Deklaratsiia OON vid 10.12.1948. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015?find#Text. [in Ukr.].
18. Zhenevska konventsiiia pro povodzhennia z viiskovopolonenymy [Geneva Convention on the Treatment of Prisoners of War] vid 12 serpnia 1949 r. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text. [in Ukr.].
19. Mykoliuk, V. M., Bazylenko, A. H., Desiatnykov, P. M. (2006) Chornobylska katastrofa v dokumentakh, faktakh ta doliakh liudei : 1986-2006 [Chernobyl disaster in documents, facts and people's destinies : 1986-2006]. Kyiv : Azymut-Ukraina. 624 p. [in Ukr.].
20. Pro Tsyvilnu oboronu Ukrainy [About the Civil Defense of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 03 liutoho 1993 r. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2974-12#Text>. [in Ukr.].
21. Deiaki pytannia Derzhavnoi sluzhby Ukrainy z nadzvychainykh sytuatsii [Some issues of the State Emergency Service of Ukraine] : Ukaz Prezydenta Ukrainy № 20/2013 vid 16.01.2013. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/2013#Text>. [in Ukr.].
22. Stratehiia hromadskoi bezpeky ta tsyvilnoho zakhystu Ukrainy [Strategy of public security and civil defense of Ukraine] zatverdzheno vid 29.06.2021. *Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukrainy*. URL : <https://mvs.gov.ua/uk/ministry/normativna-baza-mvs/proekti-normativnix-aktiv/strategiya-gromadskoyi-bezpeki-ta-civilnogo-zaxistu-ukrayini-zatverdzeno-vid-29062021>. [in Ukr.].

ABSTRACT

Vitaliy Hryban. Civil protection in Ukraine: establishment and functioning. Emergencies of various kinds in the form of natural disasters, man-made disasters, terrorist and sabotage acts, regional conflicts involving military force and other dangerous and harmful factors are of great harm to Ukraine's sustainable development. Ignoring them in today's environment threatens not only economic growth and social welfare, but also the country's national security. Therefore, Ukraine develops and implements laws and regulations, and pays great attention to educating people about the nature of these natural, man-made, socio-political, and military hazards and how to protect themselves from them. A powerful civil protection system has been created and is in operation; it was formed in special economic, socio-political and international circumstances that had both a positive and negative impact on it. The stages of formation of this system, its legislative support in the course of development of the young State of Ukraine and its current functioning are the subject of this research. The civil protection system of Ukraine is being actively improved in line with modern technologies and international standards, which contributes to its effectiveness. Scientific research in the field of civil protection in Ukraine is aimed at analyzing potential threats and developing strategies to prevent and minimize their consequences. Ukraine actively cooperates with international partners to exchange experience in the field of civil protection and coordinate actions in the event of emergencies. This cooperation contributes to improving the mechanisms of crisis response and enhancing the country's preparedness for potential threats.

Legislative support for civil protection is constantly being adapted to the changing conditions and challenges of today, ensuring effective coordination of actions of various state and non-state structures. Civil protection in Ukraine is an integral part of national security aimed at protecting life and health of the population and preserving important infrastructure facilities in the face of potential hazards.

Keywords: *civil defense, civil protection, Unified State System, environment, code, legal framework.*